

Ryszard Tomkiewicz

Symposium "Olsztyn - dzieje miasta"

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 205-211

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ryszard Tomkiewicz

Symposium „Olsztyn — dzieje miasta”

27 i 28 listopada 1990 roku w Domu Polskim w Olsztynie odbyło się Symposium *Olsztyn — dzieje miasta*, którego inicjatorami i organizatorami byli Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie oraz Olsztyński Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego. W imieniu organizatorów obrady otworzył dyrektor Ośrodka Badań Naukowych, dr Stanisław Achremczyk.

Podział symposium na cztery części odpowiadał kolejnym okresom historii miasta: a) od czasów prehistorycznych do początku XVI wieku, b) od XVI do końca XIX wieku, c) przełom XIX i XX wieku do roku 1939, d) po roku 1945. Obradom przewodniczyli: prof. dr hab. Marian Biskup, dr Krystyna Stasiewicz, dr Tadeusz Filipkowski oraz doc. dr hab. Janusz Jasiński. Wygłoszono 24 referaty i komunikaty, a w dyskusji wzięło udział 30 osób.

Początki Olsztyna na tle osadnictwa pruskiego przedstawił doc. dr hab. Jan Powierski (Uniwersytet Gdański), prezentując zasięg terytorialny ziem plemion pruskich, na których styku w przeszłości założono Olsztyn i gdzie powstało komornictwo olsztyńskie. Mimo że brak źródeł potwierdzających istnienie osady w miejscu, gdzie później powstało miasto, takie przypuszczenie jest w pełni uzasadnione.

Zagadnień archeologicznych dotyczyły trzy komunikaty. Ich autorzy (wszyscy z Muzeum Warmii i Mazur) przypomnieli, iż w przeszłości Olsztyn i tereny wokół miasta były przedmiotem licznych badań archeologicznych, prowadzonych przez uczonych niemieckich (głównie z Królewca). Mgr Mirosław Hoffmann, m.in. omawiając ich wyniki, przybliżył postać Leonarda Fromma, archeologa, twórcy muzeum regionalnego oraz inicjatora utworzenia w Olsztynie, w końcu lat dwudziestych XX wieku, Urzędu Badań Archeologicznych. Największą zasługą grupy archeologów, prowadzonych przez L. Fromma, było odkrycie we wrześniu 1933 roku w Hermanowie (rejon dzisiejszej ul. Grabowskiego) 167 obiektów osadniczych z okresu kultury łużyckiej. Prelegent zaznaczył, iż teren, na którym istnieje obecny Olsztyn, w czasach prehistorycznych był dogodny dla osadnictwa z dwóch powodów: po pierwsze — istniały tu słabe, lekkie gleby, a więc takie, jakie ówczesnie, w okresie rolnictwa prymitywnego, uważano za najdogodniejsze; po drugie — osadnictwu sprzyjało bliskie sąsiedztwo licznych jezior.

Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w okolicach Jarot, które umożliwiły odtworzenie usytuowania obiektów osadniczych po obu stronach jaru, ciągnącego się w pobliżu dzisiejszego osiedla Jaroty, omówiła mgr Włodzimiera Ziemińska-Odojowa. Natrafiono na jamy odpadowe, piwniczki, odkryto cmentarzysko datowane na II wiek p.n.e. Ustalono, że ówczesni mieszkańcy tego rejonu hodowali krowy, owce, kozy, trudnili się łowiectwem. Nie wiadomo natomiast, czy zajmowali się rybołówstwem.

O badaniach archeologicznych, prowadzonych w obrębie olsztyńskiego Starego Miasta (głównie przy fragmentach murów miejskich, obok fosy zamkowej i w samym

zamku), traktował komunikat dr Izabeli Sikorskiej. Prowadzono je tam przy okazji odbudowy Starówki oraz podczas konserwacji sieci wodociągowej i gazowniczej. Do najcenniejszych znalezisk należą: naczynia gliniane z różnych epok, narzędzia żeliwne (m.in. siekiery), skórzane obuwie, drewniane rury, szamba oraz fragmenty fundamentów. Na zakończenie autorka postulowała podjęcie szczegółowych badań archeologicznych w obrębie Starego Miasta.

Samorząd Olsztyna od założenia miasta po koniec XVIII wieku zaprezentował ks. doc. dr hab. Alojzy Szorc (Pracownia Hozjańska przy Kurii Biskupiej), wyjaśniając na wstępie, że daty nadania przywileju lokacyjnego nie należy uważać za narodziny miasta; przywilej taki był uwieńczeniem wszechstronnego, na ogół długotrwałego, kształtowania się grodu. Autor omówił strukturę i zadania olsztyńskiej rady miejskiej, liczącej od sześciu do ośmiu członków oraz dwóch burmistrzów. Zwrócił uwagę na istniejący w radzie podział obowiązków. Jako że wielu przedstawicieli w radzie mieli rzemieślnicy, przykład zorganizowania się tej grupy społecznej miał wpływ na dyscyplinę ogółu mieszkańców. Rada miejska z powodzeniem spełniała kierowniczą rolę w mieście. Mówca zaznaczył także, iż od XIV do XVIII wieku miasta warmińskie (w tym także Olsztyn) pod względem struktury samorządowej nie podlegały większym ewolucjom, toteż główne założenia organizacji samorządowej, pochodzące ze średniowiecza, były również aktualne w końcu XVIII wieku.

Mgr Andrzej Rzempoluch (Muzeum Warmii i Mazur) w swoim referacie skoncentrował się na architektonicznych fazach rozwojowych olsztyńskiego zamku, wzbogacając wystąpienie projekcją przezroczy. Wskazał na pewne podobieństwo zamku olsztyńskiego pod względem faz rozbudowy do zamku reszelskiego, zaś pod względem warsztatowo-wykonawczym do zamku w Lidzbarku Warmińskim. Natomiast daje się zauważyć dużą odmiennność olsztyńskiej budowli w stosunku do zamków krzyżackich, jak również do modelu zamku typu wójtowego (np. działdowskiego). Autor scharakteryzował kolejne fazy przebudowy obiektu (m.in. wymianę niektórych konstrukcji drewnianych na murowane) oraz omówił konstrukcję i zmiany architektoniczne zamkowych hurdycji w latach 1909—1911.

Prof. dr hab. Marian Biskup (Instytut Historii PAN) przedstawił sytuację miasta w okresie wojny polsko-krzyżackiej (1519—1521). Przypomniął przyczyny konfliktu i kolejne fazy walk, wykazując jednocześnie ich skutki dla Olsztyna, uważanego przez biskupa warmińskiego za przedmurze Warmii. Działania wojenne spowodowały, że Warmia stała się zapleczem aprowizacyjnym dla wojsk przemierzających ten teren bądź tu stacjonujących. Autor referatu przedstawił postacie związane z obroną Olsztyna: przypomniał zasługi Mikołaja Kopernika, określił rolę Henryka Peryka, wojskowego dowódcy zamku olsztyńskiego, wspomniął o oddziałach jazdy Zbigniewa Słupeckiego oraz o rotmistrzu Szczygniewskim, organizującym zbrojne wypadki w okolicy miasta. Zaznaczył, że podczas wojny Olsztyn ani razu nie znalazł się pod okupacją krzyżacką.

Sytuację Olsztyna w okresie wojen szwedzkich zaprezentował dr Stanisław Achremczyk (OBN). Wiek XVII i początek XVIII to czas ciągłych niepokoїв i zagrożeń, przygotowań do walk i likwidacji ich skutków oraz przede wszystkim powolnego upadku, głównie gospodarczego, Warmii. Omawiając kolejne etapy wojen, przypomniał, że podczas szczególnych zagrożeń powoływano w Olsztynie, podobnie jak w innych miastach warmińskich, strażę obywatelskie. W celu niedopuszczenia do całkowitej zagłady kilkakrotnie organizowana była pomoc dla miasta. Jan Kazimierz uwolnił mieszczan, na okres czteroletni, od ciężarów ponoszonych na wojsko, kapituła przyznała Olsztynowi prawo dodatkowych trzech jarmarków w celu podreperowania funduszy miejskich. Pomoc, jakkolwiek znacząca, nie zahamowała jednak upadku miasta, gdyż strat wyrządzonych walkami i pożarami nie sposób było odwrócić. Odbudowę utrudniały

głód i częste wybuchy zarazy. Prawie zupełnie zamarł handel. W pewnym okresie w Olsztynie nie było ani jednego kupca! Wstrzymana została renowacja zamku. Po wojnach szwedzkich Olsztyn stał się jednym z najmniejszych miasteczek warmińskich.

Dzieje olsztyńskiej parafii od XVI do XVIII wieku omówił ks. mgr Andrzej Kopiczko (Archiwum Diecezji Warmińskiej). Przedstawił jej zasięg terytorialny, sytuację gospodarczą, źródła utrzymania, działalność charytatywną i oświatową. Określił rolę parafii w życiu ówczesnych mieszkańców Olsztyna, jako podstawowej komórki życia publicznego i duchowego. Przedstawił zasady organizacyjne i zadania szkół parafialnych. Scharakteryzował także olsztyńskie świątynie nieparafialne: kościół Św. Krzyża i kaplice: Św. Ducha, Św. Anny, Jerozolimską oraz dwa szpitale dla ubogich. Wspomnił też o kapliczkach przydrożnych.

Referat na temat bractw działających na terenie miasta wygłosił ks. dr Władysław Nowak (WSD „Hozjanum”) charakteryzując cele i formy ich działalności. Zaznaczył, iż najdłużej przetrwały te, których działalność bliska była sprawom ludzi. W Olsztynie istniało osiem bractw: kapłańskie, maryjne (z czasem połączone z bractwem ubogich), miłosierdzia (zwane też bractwem ubogich), kurkowe (lub strzelców bądź Bożego Ciała), rycerskie św. Jerzego, św. Krzyża, św. Józefa oraz różańcowe.

Doc. dr hab. Janusz Jasiński (Instytut Historii PAN) przedstawił sytuację w Olsztynie w okresie Wiosny Ludów. Wiosną 1848 roku, doszło wprawdzie w Olsztynie do niepokojów, lecz zarówno ich zasięg, jak i przebieg, są trudne do ustalenia. Sytuacja w mieście zmieniała się wraz ze wzrostem nastrojów rewolucyjnych w całych Prusach Wschodnich. Autor omówił wyniki wyborów do Zgromadzenia Narodowego w Berlinie oraz do Parlamentu Frankfurckiego; scharakteryzował także kluby i stowarzyszenia polityczne działające w owym czasie w Olsztynie i w powiecie olsztyńskim, m.in. działalność i program Klubu Konstytucyjnego (przekształconego później w Klub Demokratyczno-Konstytucyjny) popierającego ideę monarchii konstytucyjnej i parlamentu jednoizbowego. Wspomnił o istniejących w Olsztynie i powiecie grupach o zapatrywaniach konserwatywnych, nie działających jednak (poza Barczewem) w formie partii czy stowarzyszeń. Zwrócił także uwagę na nadzieje Kościoła katolickiego związane z rewolucją 1848 roku; dotyczyły one swobody struktur kościelnych poprzez uniezależnienie Kościoła od państwa. Na zakończenie, referent zasygnalizował szczególnie rozpowszechnienie w okresie Wiosny Ludów języka polskiego. Władze państwowe, kościelne i partie polityczne, pragnąc, aby ich idee dotarły do jak najszerszych warstw społeczeństwa, wydawały liczne ulotki, odezwy oraz wszelkiego rodzaju broszury w języku polskim. W przyszłości miało to przyczynić się do rozbudzenia polskiej świadomości narodowej na tych terenach.

Temat środowiska artystycznego Olsztyna w XIX i w XX wieku zaprezentowała mgr Elżbieta Jelińska (Biuro Badań i Dokumentacji Zabytków). Omawiając wybranych twórców kultury (z kręgu literatury pięknej, publicystyki, świata muzyki, plastyki i architektury) zaznaczyła, iż miasto nie miało wielu ich przedstawicieli. Nie pominęła również środowiska teatralnego Olsztyna.

Referat dr. Andrzeja Wakara (PTH) dotyczył olsztyńskiego szkolnictwa w XIX wieku, który mówiąc o rozwoju edukacji w mieście, zwrócił uwagę na znaczną liczbę nowo oddanych do użytku szkół pod koniec wieku oraz przedstawił ich profil. Zaznaczył, iż nowe szkoły, wzniesione staraniem władz miejskich, były nieźle wyposażone w sprzęt i pomoce naukowe. Określił również sytuację szkolnictwa w okresie kulturkampfu.

Znaczenie Olsztyna w życiu politycznym Warmii na przełomie XIX i XX wieku było tematem wystąpienia mgr. Roberta Traby (OBN). Mówca zaznaczył, iż Olsztyn, mimo wszechstronnego rozwoju na przełomie wieków, nie osiągnął dominującej roli w życiu politycznym Warmii (dominowało Braniewo). Wyraził także pogląd, że południowa Warmia (z Olsztynem) do 1918 roku zachowała swoją specyfikę i odrębność kulturową,

zauważalną na tle Prus Wschodnich, potem zaś rozpoczęła się stopniowa unifikacja Warmii z Prusami Wschodnimi (głównie pod względem politycznym). Mówca scharakteryzował również rozwój katolickiej partii Centrum, słabszy w południowej części Warmii niż w północnej. Do wybuchu pierwszej wojny światowej nie powstała zadowalająca struktura terenowa tej partii w okręgu wyborczym Olsztyn—Reszel.

Doc. dr Edmund Wojnowski (OBN) omówił kwestię dotyczącą utworzenia w Olsztynie siedziby rejencji, trzeciej na terenie Prus Wschodnich, po gąbińskiej i królewieckiej. Zamyśl powołania rejencji, podyktowany koniecznością odciążenia dwóch pozostałych, rozważany był w Berlinie już w 1897 roku. Wydaje się, że wszechstronny rozwój miasta, związany m.in. z utworzeniem po 1870 roku w Olsztynie węzła kolejowego, zdecydował o odrzuceniu kandydatur Ełku i Ostródy. Ostateczną decyzję podjęto w listopadzie 1904 roku. Rejencja olsztyńska liczyła 519 626 mieszkańców i obejmowała obszar 12 032 km² (w jej skład wchodziły następujące powiaty: ełcki, giżycki, mrągowski, nidzicki, olsztyński, ostródzki, piski, reszelski oraz szczycieński). Utworzenie rejencji przyspieszyło ewolucję miasta. Powstał duży garnizon wojskowy, nastąpił rozwój usług budowlanych, handlu i komunikacji. Uruchomiono elektrownię na Wadąg, oddano do użytku dwie linie tramwajowe, wybudowano nowy dworzec kolejowy (zachodni), dom dla ubogich i sierot, nowy ratusz i teatr, szkoły oraz budynek straży pożarnej. Powstały plany budowy kanału łączącego Wisłę z jeziorami mazurskimi. W roku 1910 odbyła się w Olsztynie wystawa przemysłowa.

Olsztyn w ikonografii zaprezentowała mgr Jolanta Bierula (OBN), wzbogacając swoje wystąpienie projekcją przezroczy. Przypomniała najwcześniejszych autorów prac ukazujących widoki miasta (malarzę — Fridę Strohmborg oraz grafików — Paula Emila Gabla, Alberta Fothe i Roberta Budzińskiego). Chociaż sprzed roku 1945 zachowało się niewiele fotografii, są zdjęcia panoramy miasta, widoków ulic, zamku, kościołów, ratusza oraz Wysokiej Bramy. Istnieją także cztery fotografie z okresu plebiscytowego. Po wojnie miasto fotografowali: Jan Bułhak, Bolesław Gawel, Zbigniew Grabowski, Walerian Łochacz. Zachowały się również zdjęcia portretowe i sytuacyjne ludzi znanych. Autorami tych prac byli: Tadeusz Trepanowski (wykonywał też dokumentację fotograficzną przedstawień teatralnych), Waław Kapusto, Stanisław Moroz, Zbigniew Drzewicki oraz Ryszard Czerwiński.

Stan wiedzy na temat oblicza religijnego ruchu polskiego na Warmii przedstawił dr Jan Chłosta (PAX). Katolicyzm i chrześcijańskie zasady moralne stanowiły integralną część życia codziennego Warmiaków. Referent wspominał o roli duchownych katolickich, prześladowanych za sympatyzowanie z ruchem polskim (m.in. w kazaniach wykorzystywano fakty z historii Polski, zjazdy lub spotkania Polaków poprzedzane nabożeństwami w języku polskim). Mówca przedstawił również działalność Związku Polaków w Niemczech, Polsko-Katolickiego Towarzystwa Szkolnego na Warmię oraz Towarzystwa Kobiet św. Kingi oraz określił wpływ „Gazety Olsztyńskiej” na kształt ruchu polskiego na Warmii.

Dr Jerzy Sikorski (Wydawnictwo „Pojezierze”) omówił polską tradycję nazewnictwa w Olsztynie. Jako przykłady posłużył się fragmentami wspomnień Franciszka Kwasa, Pawła Sowy i Marii Zientary-Malewskiej oraz polskojęzycznymi ogłoszeniami w „Gazecie Olsztyńskiej”. Przeanalizował też nazewnictwo ulic w obrębie Starego Miasta (nazwy: dawne polskie, niemieckie i obecne). Podobną analizę przeprowadził również w odniesieniu do niektórych ulic i placów spoza Starówki. Niejako uzupełniając, pokrótce omówił nazewnictwo wsi warmińskich, z własną tradycją onomastyczną.

Działalność i wpływy partii narodowo-socjalistycznej w Olsztynie scharakteryzował dr Bohdan Koziello-Poklewski (OBN). Omówił rozwój liczebny partii, przynależność zawodową i społeczną jej członków. Przedstawił strukturę organizacyjną, zasady

działania i cele olsztyńskiej NSDAP i SA (także konflikty między nimi). Najwyższy odsetek wśród członków SA stanowili bezrobotni, zaś najbardziej zaufani członkowie SA trafiali do NSDAP. Najczęstszymi przejawami działalności bojówek SA w Olsztynie były zamachy na sklepy miejscowych Żydów. Prelegent przypomniał również o olsztyńskim spotkaniu Goeringa z Kochem oraz o wizycie Hitlera w mieście 19 kwietnia 1932 roku.

Stan mienia komunalnego w Olsztynie w roku 1945 zreferowała dr Danuta Łaniec (WSP). Wiosną tego roku mienie było formalnie niczyje, faktycznie zaś traktowane przez wojska radzieckie jako zdobycz wojenna. Także po 23 maja, gdy przeszło ono pod nadzór Zarządu Miejskiego, dobra nadal były wywożone. Bardziej wartościowe przedmioty wywozili Rosjanie, resztę zaś transportowano do ościennych województw (szabrownictwo bądź oficjalny wywóz dla potrzeb gospodarki Polski centralnej, często na podstawie zaświadczeń czy pisemny nakazów niewiadomego pochodzenia). Autorka zaprezentowała hipotezy próbujące wyjaśnić przyczyny spalenia miasta już po jego zdobyciu (podpalenie celowe, świadomie złośliwe lub odwet za zniszczoną ziemię radziecką) oraz przedstawiła rozmiar strat mienia komunalnego w mieście (zabudowania, ulice i chodniki, zakłady produkcyjne, sieć kanalizacyjno-wodociągowa i gazownicza).

„Paszportyzacja” mieszkańców Olsztyna była tematem wystąpienia mgr. Tadeusza Baryły (OBN). Władze polskie początkowo nie miały opracowanej koncepcji, jak powinno przebiegać przesiedlanie ludności niemieckiej (ogólnie przyjęto, że proces repolonizacji musi przebiegać równocześnie z wysiedlaniem Niemców). Tempo przesiedleń było różne. Funkcjonował dwutorowy odpływ ludności (indywidualny i transporty zbiorowe — w 1945 roku jedynie dwa). Duże zapotrzebowanie na siłę roboczą powodowało, że szanse na rychły wyjazd mieli jedynie przedstawiciele inteligencji oraz ludzie niezdolni do pracy. Oczekujących na wyjazd zatrudniano głównie przy odgruzowywaniu (atrakcyjniejsza praca była u Rosjan, zapewniających wyżywienie, szczególnie przy podziale łupów wojennych). Mówca przedstawił również działalność Komisji Weryfikacyjnej oraz rolę Ministerstwa Ziem Odzyskanych. Kończąc, wskazał na zmieniające się na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych stanowisko władz państwowych i partyjnych w stosunku do ludności rodzimej.

O roli migracji w rozwoju demograficznym Olsztyna w latach 1945—1988 mówiła dr Barbara Szczepkowska (OBN), przedstawiając poszczególne fazy rozwoju ludności miasta, okresy wzmózonego odpływu bądź przyływu mieszkańców (największe migracje w latach 1971—1975; coraz mniejsze po roku 1981). Określiła skład społeczny ludności migrującej i jej strukturę wiekową, zaznaczając, iż obecnie 60% ogółu mieszkańców Olsztyna stanowi ludność napływowa. Wśród czynników wpływających na wzrost przyływu ludności, za najistotniejsze uznała: podjęcie nauki w szkołach ponadpodstawowych bądź w wyższych uczelniach oraz podjęcie pierwszej pracy zawodowej (głównie fizycznej).

Działalność olsztyńskiej Delegatury Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w latach 1946—1947 omówił dr Bohdan Łukaszewicz (OBN). Oficjalne zadania tej Komisji zostały zawarte w jej nazwie, a ponadto — w ramach szerszego programu, znanego pod nazwą „bitwy o handel” — miała na celu wyeliminowanie z życia gospodarczego prywatnych właścicieli i przedsiębiorców. Wyroki, wymierzane przez Komisję, przewidujące kary grzywny lub skierowanie do obozu pracy, zapadały bez udziału obrony. Skazani z województwa olsztyńskiego trafiali do obozu w Miłęcinie, przypominającego obóz koncentracyjny (2240 miejsc, 132 osoby obsługi, w tym 93 strażników, praca od 7.00 do 17.30). Następnie Autor przedstawił strukturę organizacyjną Delegatury, zwrócił uwagę na znaczny przyrost liczby jej pracowników oraz na powiązania z Urzędem Bezpieczeństwa. Przypomniał postać Andrzeja Burdy, jednego z przewodniczących Delegatury, krytycznie ustosunkowując się do fragmentów jego wspomnień.

Prezentację referatów i komunikatów zamykało wystąpienie ks. dr. Juliana Żołnierkiewicza (Parafia NJS), który podjął próbę scharakteryzowania problemów społeczno-religijnych olsztyńskich parafii po roku 1945. W pierwszej części wystąpienia omówił szczególną rolę parafii w okresie powojennym, gdy oprócz funkcji religijnych spełniała ona również rolę integracyjną wśród ludności napływowej i miejscowej. Organizowano spotkania, wspólne opłatki, loterie, uliczne zbiórki pieniędzy dla sierot; integrowała wspólna odbudowa domu parafialnego, współpraca z harcerstwem. W drugiej części referatu, mówca przedstawił problemy religijne olsztyńskich parafii. Stwierdził, iż w ostatnich latach, mimo wzrostu liczby ludności przychodzącej do kościołów, daje się zauważyć spadek religijności wśród mieszkańców Olsztyna, co (przy uwzględnieniu specyfiki Ziemi Odzyskanych) jest typowe dla dużych ośrodków miejskich.

Dyskusję zainicjowała mgr Maria Przytocka (PKZ), informując zebranych (w nawiązaniu do referatu mgr. A. Rzempolucha), że dla osób zainteresowanych PKZ udostępnia dokumenty i plany dotyczące olsztyńskiego zamku i Starego Miasta. Następnie niektórzy autorzy referatów i komunikatów, odpowiadając na pytania i wątpliwości uczestników sympozjum, interesująco uzupełnili swoje wystąpienia. Doc. J. Powierski określił dokładnie zasięg terytorialny ziem Barcji i Pogezań. Ks. doc. A. Szorc wyjaśnił, iż olsztyńską radę miejską utworzono w 1568 roku oraz że w porównaniu do Pomorza, Warmia była dużo bardziej stabilna pod względem zmian ustrojowych w miastach. Dr S. Achremczyk zaznaczył, iż na skutek chorób morowych w okresie wojen szwedzkich, na Warmii zmarło ok. 10 tys. osób (na 90 tys. ogólnej liczby mieszkańców). Dr I. Sikorska wyjaśniła wątpliwości związane z istnieniem rzekomego korytarza podziemnego pod olsztyńską Starówką. Otóż nie były to lochy ani korytarze, lecz dwie, połączone ze sobą piwnice (obok mostu św. Jana), które zostały zniszczone. Uzupełniając, mgr Romuald Odoj (Muzeum Warmii i Mazur) przypomniał, że w latach trzydziestych XX wieku dziennikarze rozpowszechniali fałszywą informację o istnieniu korytarza podziemnego, łączącego jakoby zamek, ratusz i katedrę. Prof. M. Biskup zaznaczył, iż mimo że brak bezpośrednich dowodów na udział mieszkańców Olsztyna w obronie miasta, to pozostaje faktem, że w XVI wieku ludność miejska miała obowiązek obrony murów miejskich. Mgr A. Rzempoluch przyznał rację doc. J. Jasińskiemu, że w momencie powstania, katedra była nieproporcjonalnie duża w stosunku do wielkości miasta i liczby jego mieszkańców. Zaznaczył również, że długi okres budowy olsztyńskiego zamku (ok. 50—60 lat) sprzyjał zastosowaniu wielu modernizacji konstrukcyjnych. Dyskutant uzupełnił także wypowiedź ks. mgr. A. Kopiczki, informując, że najdawniejsza data związana z kaplicą olsztyńskiego zamku — to rok 1416.

Następnie kilka uwag i uzupełnień do zaprezentowanych referatów i komunikatów przedstawił doc. J. Jasiński. M.in. stwierdził, że w wystąpieniach ks. mgr. A. Kopiczki i ks. dr. W. Nowaka zabrakło informacji na temat religijności olsztyńskich parafian, elementów życia religijnego oraz porównań do sytuacji w innych miastach. Przyznał, że inaczej wyobrażał sobie przedstawienie tematyki zaprezentowanej przez mgr. R. Trabę. Uznał, iż należało bardziej uwypuklić porównanie roli i znaczenia Olsztyna oraz Braniewa; wykazać w sposób bardziej jasny, które z miast dominowało. Wyraził także pogląd, że nie zgadza się z zaprezentowanym przez referenta poglądem, iż Warmia unifikowała się z Prusami Wschodnimi już na początku XX wieku (szczególnie po roku 1918), bowiem jego zdaniem Warmia zachowała swoją specyfikę aż do roku 1945. Podkreślił również, że referat doc. E. Wojnowskiego przekonał go ostatecznie do faktu wybrania Olsztyna stolicą rejencji. Z kolei, w nawiązaniu do referatu dr. J. Chłosty, doc. J. Jasiński zauważył, iż zabrakło w nim odpowiedzi na pytanie, czy religia była czynnikiem ożywiającym ruch polski na Warmii. Dyskutant zabrał również głos w sprawie wyjaśnienia okoliczności pożaru Olsztyna wiosną 1945 roku, zaznaczając, iż wojska

radzieckie inaczej zachowywały się w zdobytych miastach Polski centralnej niż na byłych terenach III Rzeszy. Do tej sprawy nawiązał także dr Stanisław Łaniec (WSP), przytaczając opowiadania polskich kolejarzy, potwierdzające fakt spalenia miasta przez żołnierzy radzieckich. Zaznaczył również, iż na terenie Prus Wschodnich wycofujące się oddziały niemieckie nie stosowały metody „spalonej ziemi”. Dr B. Łukaszewicz, uzupełniając swoje wystąpienie, mówił na temat zbiorów archiwalnych dotyczących Komisji Specjalnej oraz obszernie wyjaśnił, budzącą kontrowersję, sprawę aresztowania Bohdana Wilamowskiego.

Tematykę zaprezentowaną podczas sympozjum uzupełnili wypowiedziami w dyskusji: dr Bożena Beba (OBN) — o życiu rodzinnym w Olsztynie, dr Józef Pleban — o rozwoju urbanistycznym miasta oraz dr Tadeusz Filipkowski (OBN) — o wysiedleniach ludności z Prus Wschodnich.

Dwudniowe obrady sympozjum podsumował doc. J. Jasiński. Dziękując prelegentom i zebranym, przypomniał, iż stanowiło ono ważny element w procesie poznawania historii miasta. Pierwszy raz na forum publicznym tak szeroko zostały zaprezentowane dzieje Olsztyna od czasów najdawniejszych do współczesności. Na zakończenie mówca zaapelował, aby podejmować tematy badawcze z różnych względów do tej pory pomijane, które pozwoliłyby na pełne odtworzenie historii miasta, szczególnie tej najnowszej.